

Лушак Віктор

Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова

(Інститут історичної освіти) (м. Київ)

ТРЕНУВАЛЬНИЙ ТАБІР «ТРАВНИКИ»: РАДЯНСЬКІ ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНІ НА СЛУЖБІ В СС.

Із закінченням Другої світової війни проблема колабораціонізму завжди привертала увагу дослідників, як інструменту пропаганди в руках радянських істориків, так інструменту тиску на національні меншини для політиків.

На жаль, ця проблема не завжди висвітлюється з позиції історизму та науковості, а здебільшого слугує реалізації прагматичних цілей в ході інформаційної війни, яка набула особливого значення у наш час, у сучасній Україні в її протистоянні політиці Російської Федерації.

Тому метою нашої статті є, опираючись на факти та опускаючи радянські історичні кліше про «зрадників», розглянути черговий приклад співпраці радянських військовополонених з німецькою окупаційною владою, а саме в одному із трудових нацистських концентраційних таборів «Травники».

Табір в Травниках знаходився, приблизно, за 40 км на південний схід від Любліна у Польщі, належав системі СС трудових таборів (SS labour camp)⁵⁹⁰, які експлуатувалися за умови примусової праці на прилеглих промислових об'єктах, характерні роботою персоналу в жахливих умовах, із нестачею їжі. Здебільшого, в'язнями були євреї з навколишніх гетто та значна частина військовополонених.

Концентраційний табір в Травниках вважається виправно-трудовим закладом в системі німецьких таборів часів Другої світової війни. За свою коротку історію, впродовж трьох років свого існування, з липня 1941 по липень 1944 року, цей табір у Травниках кілька разів змінював свої функції:

спочатку, з липня 1941 року, в ньому перебували радянські військовополонені та цивільні особи, яких розподіляли для подальшого

---

⁵⁹⁰ Пленков О. Ю. Третий Рейх. Война: кризис и крах. — СПб.: Издательский Дом "Нева", 2005. — 512 с.

розсилання в трудові концентраційні табори або в якості остарбайтерів працювати на заводах Німеччини.

З червня 1942 по вересень 1943 табір «Травники» став функціонувати як примусовий трудовий табір для євреїв в рамках операції «Рейнхард» - нацистський план по знищенню польських євреїв та інших народів, що перебували в концентраційних таборах винищувального типу.

З вересня 1943 по травень 1944 рр. він виконував роль допоміжного табору системи таборів Люблін/Майданек⁵⁹¹.

Крім того, за табором закріпилося поняття вишкільного, тобто, концентраційного табору де, з числа військовополонених, обирались солдати (зневірені в радянській системі, зломлені війною та її жорсткістю), задля поповнення людського ресурсу в специфічних областях військових кампаній (охорона об'єктів, операції проти партизан, поліційно-каральні акції). І саме через це в історичній літературі за ним закріпилась назва – навчальний табір СС «Травники». Такі функції він виконував з вересня 1941 по липень 1944 року.

Необхідність такого формування як навчальний табір СС «Травники» обумовлюється такими причинами:

- перша, і, мабуть, основна – це провал тактики блискавичної перемоги. Німецькі керівники планували захопити Радянський Союз за 3-4 місяці, і депортувати на схід усіх європейських євреїв (також на Мадагаскар та Кавказ). Але ідея «бліцкригу» потерпіла поразки, і євреїв з Європи було сконцентровано на території Польщі та Білорусії. На цих територіях були створені трудові та концентраційні табори, для охорони та обслуговування яких не вистачало особового складу СС;
- друга – есесівець повинен бути вище того, щоб охороняти живих «трупів», цей висновок був зроблений головою СС Генріхом Гімлером у серпні 1941 року у Мінську, де, він з командиром айнзатцгрупи «В» Артуром Небі, спостерігав за процесом масової страти, спеціально

⁵⁹¹ Джонсон П. Популярная история евреев / пер. с англ. Зотов И. Л.. — М.: «Вече», 2001. — 672 с.

влаштованої для високопоставленого гостя. Вранці Гімлер разом з генералом поліції фон дем Бах-Залевським виїхали за місто, де відбувався масовий розстріл. У міру наповнення ями трупами Гімлеру стало погано. Бах-Залевський, побачивши реакцію Гімлера, сказав, що розстрільна команда теж перебувала під враженнями. «Подивіться в очі цих людей. У них вже немає нервів на все життя. Ми вирощуємо тут невротиків і варварів!». – зазначив Гімлер. Проблема була вирішена двома способами: в масових вбивствах стали застосовувати газ, тепер німецький солдат не мав стріляти безпосередньо по своїй жертві. Для розстрілів стали залучати колабораціоністів, і тим самим німецькі солдати перестали «псувати свої нерви»⁵⁹²;

- третя причина мала психологічний характер. Німцям доставляло задоволення ламати і опускати планку моралі людей до того рівня, щоб вони ставали зрадниками своєї країни, свого народу, сім'ї, рятуючи таким чином своє життя і життя своїх рідних.

З вересня 1941 року по вересень 1942 у таборі «Травники» пройшло професійний вишкіл близько 2500 осіб, більшість з яких радянські військовополонені. З осені 1942 року почався набір добровольців з цивільного населення окупованих територій СРСР. Вони були переважно молодими українцями із західних областей України: Галичини, Волині та Поділля, а також території Польщі – Любліна. Добровольцями були також росіяни, білоруси, балтійські.

У вересні 1943 року группенфюрер СС Оділо Глобочник (глава СС і поліції в Любліні), у підпорядкуванні якого перебував табір, доповідав про те, що було підготовлено 3700 охоронців. Всього протягом 1941-1944 рр. було навчено 5082 «травників»⁵⁹³.

Курс підготовки охоронця тривав приблизно півроку. Він включав вивчення методики охорони ув'язнених і конвоювання, фізпідготовку і

⁵⁹² Кузнецов А. «Травники»–українці в охоране фашистських концлагерей // Режим доступу: <http://kuzhist.narod.ru/Trawniki/Trawniki>.

⁵⁹³ Там само.

стрільбу. Вони підписувалися під зобов'язанням: «Ми, військові ув'язнені, вступаємо добровільно в німецькі загони СС для захисту інтересів Великої Німеччини»⁵⁹⁴. Командував взводом командир з «травників», а німець уже керував ротою для надійності.

По закінченню курсу навчання «травників» розподіляли по таборах смерті: Собібор, Хелмно, Майданек, Бельжеці, Треблінка, Освенцим, Штуттхоф та інших.

У кожен концтабір прибувало приблизно по 90-120 охоронців «травників». Решта – були німцями з частин охорони концтаборів СС «Мертва голова» (підрозділ СС, що відповідав за охорону концентраційних таборів Третього рейху), з полків яких створили сумнозвісну дивізію військ СС «Мертва голова». Ці охоронці були або вже непридатними до служби на фронті у військах СС, або ще надто молодими – при досягненні призовного віку вони вирушали на фронт. Німці становили лише 1/4 частина від охорони⁵⁹⁵.

Влітку 1942 року при тренувальному таборі «Травники» був створений трудовий єврейський табір. Він був суміжним з тренувальним, розділялися вони лише кам'яною стіною, яка оточувала тренувальний табір, що знаходиться на території колишнього цукрозаводу. Невеликі групи євреїв знищувалися з метою навчання новачків. Крім охорони таборів, в квітні 1943 року «травники» брали участь у придушенні повстання і ліквідації Варшавського гетто. У джерелі «Варшавское гетто больше не существует» їх називають «аскарами». Вказуються прибулі з табору «Травники» охоронці із національностей – українці, латиші, естонці, словаки і хорвати⁵⁹⁶.

Термін «аскари» в радянських джерелах застосовувався щодо українців, що служили в Нахтігаль, 201-м шуцманшафт батальйоні і 14-й гренадерської дивізії СС «Галичина», курсантів та випускників навчального табору «Травники».

⁵⁹⁴ Джонсон П. Популярная история евреев / пер. с англ. Зотов И. Л. — М.: «Вече», 2001. — 672 с.

⁵⁹⁵ Reitlinger, Gerald. The SS: Alibi Of A Nation, 1922–1945. — Da Capo Press, 1989. — p. 126.

⁵⁹⁶ Алексеев В. М. Варшавское гетто больше не существует — М.: «Звенья», 1998. — 289 с.

У ході ліквідації Варшавського гетто, яке почалася 19 квітня, відбулося єврейське повстання, яке було придушено в травні того ж 1943 року. Для участі в операції німці виділили 2000 чоловік з СС, 234 німецьких жандарма, 367 польських поліцейських, 337 «аскарів», 35 гестапівців, а, крім того, ще саперів і артилеристів з гарнізону, який дислокувався у Варшаві⁵⁹⁷.

У вересні 1943 року з євреями було вирішено покінчити остаточно. Тренувальний табір СС «Травник» став філією Майданека.

З листопада 1943 року 6000 євреїв – в'язнів табору «Травники», як частина операції по знищенню євреїв, було знищено. Лише 40 єврейок, що вижили, були відправлені в Майданек, де були обслуговувати охоронців (підмітати бараки) та сортувати одяг замордованих євреїв.

У травні 1944 року трудовий єврейський табір «Травники» припинив своє існування, залишився тільки тренувальний табір СС, в якому навчання тривало до липня 1944 року, коли радянські війська підійшли до Любліна й захопили його⁵⁹⁸.

Таким чином, нами було розглянуто черговий приклад колабораціонізму, в умовах становлення нацистського «нового порядку» у Європі. «Травники», які були представлені здебільшого слов'янськими національностями, взяли (або змушені були взяти) участь у злочинних діяннях нацистів. Не вдаючись до аналізу морального аспекту явища колабораціонізму в історії Другої світової війни та політики нацистів, поза як радянські військовополонені, відповідно до політики Сталінського керівництва, були приречені на загибель, необхідно констатувати, що зараховувати їх до числа зрадників та «сумлінних есесівців», на нашу думку, буде несправедливо, враховуючи розчарованість більшості з них непрофесіоналізмом вищого воєнного керівництва (в результаті вони потрапили у полон), політикою більшовиків з її сумнозвісними репресіями та голодоморами (жертвами яких могли бути). Тому вищезгадані обставини та

⁵⁹⁷ Пленков О. Ю. Третий Рейх. Война: кризис и крах. — СПб.: Издательский Дом "Нева", 2005. — 512 с.

⁵⁹⁸ Кузнецов А. «Травники»—украинцы в охране фашистских концлагерей // Режим доступу: <http://kuzhist.narod.ru/Trawniki/Trawniki>.

взагалі ті умови, в яких існували народи «Кривавих земель» (за визначенням американського історика Тімоті Снайдера), обумовили їхню співпрацю з тими, хто «давав право на життя». Спроби сьогоденного керівництва Росії показати, що колабораціоністами виступали лише українці є історично і науково необґрунтованим та прагненням дискредитації українців в очах демократичного світу, применшити вклад українського народу у перемогу над нацизмом – найбільш злочинним режимом та ідеологією ХХ століття.

Але не може бути виправданою співпраця у злочиннях проти людства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Алексеев В. М. Варшавское гетто больше не существует — М.: «Звенья», 1998. — 289 с.
2. Джонсон П. Популярная история евреев / пер. с англ. Зотов И. Л.. — М.: «Вече», 2001. — 672 с.
3. Кузнецов А. «Травники»—украинцы в охране фашистских концлагерей // Режим доступа: <http://kuzhist.narod.ru/Trawniki/Trawniki>.
4. Пленков О. Ю. Третий Рейх. Война: кризис и крах. — СПб.: Издательский Дом "Нева", 2005. — 512 с.
5. Reitlinger, Gerald. The SS: Alibi Of A Nation, 1922–1945. — Da Capo Press, 1989. — p. 126.

Мазохіна Єлизавета

Київський університет імені Бориса Грінченка

ХІД ПОДІЙ ПІД ЧАС ДОНБАСЬКОЇ ОПЕРАЦІЇ (29 ВЕРЕСНЯ – 4 Листопада 1941 року)

В історії людства є події, велич і значення яких не затьмарюється з плином часу. До таких подій безперечно належить перемога радянського народу у Великій Вітчизняній війні 1941-1945 років. Полум'я Другої світової війни палахкотіло цілих шість років. На неймовірні людські страждання було приречено майже півсвіту. У її смерч було втягнуто більше 60 держав, а її битви вирували на території 40 країн Європи, Азії та Африки. Жертвами цієї війни стали близько 60 мільйонів людей, майже половина з них – радянські люди.

Найважливішою й вирішальною складовою Другої світової була